

Народознавчі нотатки

УДК 94 (477)

Микола Гринь

ЛІТОПИС СЕЛА КОБИЖЧІ ТА ЙОГО ОКОЛИЦЬ У МІКРОТОПОНІМАХ

DOI: 10.5281/zenodo.3950015

© М. Гринь, 2020. СС BY 4.0

Метою дослідження є аналіз топонімів в обмеженому географічному просторі одного з найбільших сіл в Україні – Кобижчі. Його історія нерозривно пов'язана з Сіверщиною і всією Україною. Прадавня ж мікротопоніміка цього села відображає певні події, пов'язані з ним. Також у старих назвах зафіксовані імена власників хутірців, слобідок у самому селі і навколо нього, професійні заняття жителів, їхнє соціально-економічне становище, правовий статус тощо. Для здійснення такого аналізу були використані архівні матеріали, документи органів управління, розповіді старожилів села.

Методологія дослідження пов'язана з використанням надбань історіографії, лексикографії для систематизації мікротопонімів цього села та його околиць. Все це виходить з концепції їх важливого значення у житті людської спільноти від сивої давнини й до наших днів.

Науковою новизною статті є те, що вперше здійснений аналіз широкого кола джерел, що стосуються походження назв географічних об'єктів окремого населеного пункту – Кобижчі. Дослідження дозволяє більш повно ознайомитися з його мікротопонімами як важливим інформаційним джерелом для вивчення змін, що відбулися в цьому селі протягом його історичного розвитку, і скласти уявлення про процеси їх творення не тільки в цій місцевості, а й на всій Сіверщині, якій притаманні власні особливості топонімічної системи.

Висновки. Про важливість вивчення, «розсекречення» та аналізу походження мікротопонімів свідчить те, що до цієї проблеми останнім часом звертається немало дослідників, але ще залишається немало так званих «білих плям». Ця стаття є певним внеском у вивчення історичної топографії. У ході проведення дослідження вдалося на основі документальних, лінгвістичних, архівних та інших джерел надати характеристику давніх і нинішніх мікротопонімів Кобижчі, а також простежити їх походження і використання. Уведення нових джерел до наукового обігу, а також розвиток відповідних методик роботи з ними дозволять дізнатися багато нового про топоніміку Сіверщини.

Ключові слова: Кобижча, сотня, курінь, куток, вулиця, містечко, урочище, поле.

Передусім потрібно наголосити, що колишнє містечко Кобижча, яке було ядром козацької сотні спершу Ніжинського, згодом Київського козацьких полків Гетьманщини, а потім волосним та районним центром на Чернігівщині, нині є одним з найбільших сіл України. На нашу думку, цікавою є така порівняльна характеристика.

У 1909 р. площа Кобижчі становила 3 тисячі десятин землі, у містечку нараховувалось 127 вулиць, довжина яких сягала 98 верст. У 3170 дворах з 3050 хатами проживали 13925 мешканців. У 2020 р. Кобижча займає площу в 1918 гектарів, її планувальну структуру становлять 96 вулиць, а жителів проживає менше п'яти тисяч. Додамо, що навколо села розташовано близько 6500 гектарів лісових угідь. Не дивно, що таке велике поселення на різних етапах історичного становлення і розвитку неодноразово привертало до себе увагу дослідників.

Для прикладу наведемо дослідження знаного історика С. Шамрая «М. Кобижча в XVIII ст.»¹ та працю автора духовного гімну України «Боже великий, єдиний» О. Кониського², який певний час жив у цьому селі та мав тут земельні володіння³. Зокрема, в першій праці автор вказує, що містечко Кобижча «розташоване на рівному місці на річках Кобижчі та Шаулівці та інших дрібних»⁴. Далі він пише, що про стародавню історію населеного пункту достовірних відомостей не збереглося⁵. Єпископ Філарет (Гумилевський) в описі Чернігівської єпархії висловив думку, що поселення на місці Кобижчі були засновані за домонгольської доби, а в середині XVI ст. село вже існувало. Принаймні, пише він, в «цьому районі згадуються Козари, що лежать поруч з Кобижчею, і правдоподібно, що й Кобижча, пізніш більша та значніша, вже мусіла за тих часів існувати...»⁶ Додамо, що точна дата заснування села, як, до речі, й багатьох інших великих та малих населених пунктів України, невідома. З упевненістю можемо лише стверджувати, що з перших літ свого функціонування в поселенні творилися нові мікротопоніми. Вони постійно примножувалися, передавалися з покоління в покоління, і тому немало їх дійшло в наш час у первозданному стані.

Отож не випадково, що поряд з історичною складовою зародження, осадництва та розвитку містечка дослідники звертали увагу й на топоніміку краю. Адже саме мікротопоніми відображають ті чи інші події, прямо чи опосередковано пов'язані з даним населеним пунктом. А кожна назва може розповісти чимало цікавого про наше життя, історію краю, назви об'єктів рельєфу, древні звичаї та природу відповідної місцевості, їхні таємниці та особливості. Саме у мікротопонімах, які закріпились у мові набагато раніше від часу їхньої фіксації в письмових джерелах, закарбовані назви всього поселення, його частин (кутків), професійні заняття жителів (наприклад, у Кобижчі Дьогтярка, Воловище та Бондарик), їхній майновий стан, соціально-економічне становище (урочище Дячкове), правовий статус, історична топографія, система місцевого управління, родинні зв'язки (хутір Сестри) тощо.

Одним з перших, хто звернувся до народної топоніміки Кобижчі, був уже згадуваний єпископ Філарет (Гумилевський). Саме він намагався обґрунтувати походження назви ойконіму Кобижча. На його думку, в народі укорінилася думка, що назва села пішла від древнього слова «коб», що означає чаклунство. Звідси «кобник» означає людину, яка займається чаклунством, а «кобище» – велике чаклунство, житло чаклунів⁷. Цю думку підтримали й деякі інші дослідники. Але слова «коб», «коби» мають й інші тлумачення. Серед них – «лог», «ложбина», «лощина», про що містяться відомості в «Топонімічному словнику гірського

¹ Шамрай С. М. Кобижча в XVIII в. *Записки історико-філологічного відділу*. Київ: Всеукраїнська академія наук, 1931. Кн. XXVI. С. 25.

² Конисский А. Я. Стопятинадцатилетний экономический прогресс села: местечко Кобыжча. Полтава, 1884. С. 5.

³ Там же.

⁴ Шамрай С. М. Кобижча в XVIII в... С. 1.

⁵ Там само.

⁶ Філарет (Гумилевський). *Историко-статистическое описание Черниговской епархии*. Чернигов: Земская типография, 1874. Кн. 5. С. 207–212.

⁷ Там же. С. 207–208.

Алтаю»⁸. В. Радлов стверджує, що «коба» означає печеру, нетрі, нору, рів⁹. Киргизко-російський словник слово «кабижчі» подає як «помічник»¹⁰. Полтавська річка Очеретянка колись звалась Кобижча, і саме від цього гідроніма пішла назва одного з кутків Полтави Кобижчани. А давня назва річки Кобижча Бурчак на сьогодні повернута в широке громадське використання.

Відомо, що на географічній карті Боплана назва Кобижчі записана як KOBICZ. Існує версія, що ця назва може походити від праслов'янського Kobiz\ kobz – вид сокола. Побутує також російське слово кобез, а йому відповідає українське кобець (кібець).

Доречно згадати й прізвища окремих знатних вельмож того часу. В описі Київського замку 1552 р. згадується Ходика Кобийзевич. У документах 1569 р. містяться відомості про «войского» Олексія Кобизя. У Реєстрі Війська Запорозького 1649 р. згадані Іван Кобиз, Харко Кобизцієнко, Кіндрат Кобижченко, Овсій Кобищієнко, Янко Кобищенко.

Врешті, В. Антонович пояснював, що слово «кобиз» або ж «кобуз» має татарське походження і означає воно музичний інструмент¹¹. Згадуваний вище В. Радлов у своєму «Дослідженні словника тюркських діалектів» пише, що слово «кобусчин» означає того, хто грає на кобузі¹². Цей інструмент пізніше запозичили українські козаки, переробили його і назвали кобзою. Отож цілком реальним є припущення, що частину поселенців на древній річці Бурчак – Кобижча склали майстри гри на цьому інструменті – кобузники чи кобизники.

Не витримує жодної критики версія про походження назви села, згідно з якою у свій час цариця «Єкатеріна Вторая» «ощасливила» це поселення, у мешканців якого, зголоднівши, попросила поїсти «кабы щи». Вона хоч і проїжджала через Чернігівщину, але шлях її процесії не пролягав через Кобижчу. По-друге, рік її візитів до нашого краю аж ніяк не співпадає з імовірним періодом заснуванням Кобижчі.

Топонім Кобижча не єдиний на карті України. У дослідженні С. Павленка «Мікротопоніми Чернігово-Сіверщини» зафіксовано, що куток Кобижча розташований у с. Курені Бахмацького району. У с. Хрещате Козелецького району є куток Кобижчинці, який, за однією з версій, заснували переселенці з Кобижчі. Куток у с. Кошмалів Бахмацького району звуть «Коби». У с. Бахмач цього ж району є поле з такою назвою. Автор книги логічно наголошує, що на теренах Чернігівщини є багато топонімів, пов'язаних з тюркським кочів'ям¹³. Свого часу місця стоянок кочівників дали назву й населеним пунктам, серед них і Кобижчі.

С. Павленко у названій книзі вказав 87 топонімів цього села. Якщо врахувати вище наведену характеристику давньої та нинішньої Кобижчі, то зрозуміло, що в книзі названа лише невелика частина антропонімів, гідронімів, ойконімів, дрімонімів, агронімів, потамонімів, пов'язаних з історією села, тим більше, що життя не стоїть на одному місці та народжує нові власні назви.

Серед назв вулиць і кутків згадуються Носів хутір, Мимрин, Назарівка, Таранів хутір, Машина школа, Вербовий хутір, Глинище, Хуторець, Полівка, Кругляк, Земства, Майдан, Савинці, Комісарівка, Цибівка, Аршава, Шаулівка, Загребелля, Соболиха, Горбачівка, Натоківка, Каштелянівка, Лебедівка, Лан, Широка, Котівка, Глибока, Пісок, Буглаківка, Садова, Озерець, Кавівка, Лапинець, Книшівка, Глібівка. Як і в переважній більшості випадків, походження топонімів Чернігів-

⁸ Молчанова О. Т. Топонимический словарь горного Алтая. Горно-Алтайск : Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства, 1979. С. 131.

⁹ Радлов В. В. Опыт словаря тюркских наречий. Санкт-Петербург: Типография Императорской академии наук, 1899. Т. II. Часть I. С. 657.

¹⁰ Киргизско-русский словарь. Составил К. К. Юдахин. Фрунзе: Главная редакция Киргизской советской энциклопедии, 1985. Т. I. С. 312.

¹¹ Антонович В. Б. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори. Київ : Либідь, 1995. С. 164.

¹² Радлов В. В. Опыт словаря тюркских наречий. Т. II. Часть I. С. 662.

¹³ Павленко С. О. Мікротопоніми Чернігово-Сіверщини. Чернігів : Десна, 2013. С. 19.

щини пов'язане з прізвищами чи власними іменами людей, причетних до цієї території. Але є й мікротопоніми, що характеризують особливості об'єктів рельєфу цієї території, – Глибока, Широка, Садова, Лан, Глинище, Озерець, Вербовий хутір, Кругляк тощо.

Таку ж особливість мають і назви урочищ. З конкретними людьми пов'язані Бурдюжине, Симоновка, Неверовщина, Куликова могила, Миничин Ріг, Киселів хутір, Беркове, Андріївщина, Бондарине, Павловщина, Сенькова Балка, Гламазди Малі, Гламазди Великі, Дзезкунове. Інші урочища мають назви: Береги, Браничка, Горіле, Запольне, Дьогтярка, Вовча Яма, Козарський шлях, Козелецький шлях, Горине, Острови, Хихлаха, Вошиве, Курятник, Дрижин, Довге, Лисі Гори, Воловище, Бараниха, Кринички, Вольновщина, Загребельне, Соловки, Дячкове, Дитинець, Трубіж, Прорубанка, Грабівщина. До цього переліку варто додати й урочище Крицьке, в якому під час Столипінської реформи виник хутір до ста дворів.

Серед боліт фігурують гідроніми Антилярне, Біле Болото, Зміїне Болото. В енциклопедичному довіднику «Чернігівщина» згадуються також розташовані серед лісових масивів чималі плями боліт Грабівщина, Кроватки та Черепашине¹⁴. А ось назви полів тісно пов'язані з конкретними людьми: Антипове, Андрійчукове, Либарчине, Крицьке, Кавине, Гомонове, Косенки, Ярмоленки, Басанькове.

Під час вивчення архівних документів, історичної літератури, розмов зі старожилами села були виявлені топоніми-анахронізми. Вони втратили своє первісне значення, однак ще зберігаються в людській пам'яті. Отож спробуємо виявити джерела походження назв певної місцевості, «розсекретити» і обґрунтувати їх, проаналізувати та узагальнити.

Коли заходить мова про історію будь-якого населеного пункту, відразу ж виникають запитання: коли тут з'явилися першопоселенці, чому саме це місце вони облюбували. Стосується це, звісно, й Кобижчі. Найдавніші пласти місцевої топоніміки дійшли до нас з глибини віків, наприклад, такі назви як: Лисі Гори, Лиса Долина, Біле Болото, Зміїне Болото, Вовча Яма. Вони дають підстави припускати, що одними з перших мешканців тодішнього поселення були язичники, які облаштовували на цих теренах капища для моління та жертovníки і давали цим територіям саме такі та схожі назви. Як бачимо, вони пережили всі історичні перипетії, які випали на долю цього поселення, і дійшли до сьогодення цього дня.

У I тис. н. е. територію сучасної Чернігівщини заселило слов'янське племінне об'єднання сіверян. Вони стали освоювати території поблизу річок, боліт, лісів, вибираючи місця, оточені крутими схилами, глибокими ярами. Поселенці зводили навколо таких слобідок, кутів (кутків) чи хутірців земляні вали, копали рови, ставили з колод частоколи. Щоб загорожа була надійною, міцною і служила довго, колоди частоколу закопували в землю.

У 1898 р. в одному з номерів часопису «Київська старовина» історик А. Білецький-Носенко, який належав до дворянської родини, що мала земельні та інші володіння в Кобижчі, навів відомості про стародавній вал навколо містечка. Він проходив паралельно р. Остер, простягався через Козелецький повіт повз Кобижчу й закінчувався в Ніжинському. Дослідник ретельно обстежив вал на відстані однієї версти¹⁵. На час дослідження насип валу був заввишки 1 – 1,5 аршина. Поруч був викопаний рів до трьох сажнів завширшки і глибиною до аршина¹⁶. Вал і рів були покриті густим лісом. Вал був насипаний у бік ріки, а відкритий його бік звернутий у бік степової частини повіту. Дослідник зробив висновок, що цей вал мав оборонне призначення. З великою часткою ймовірності можна твердити,

¹⁴ Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. Київ : Головна редакція УРЕ, 1990. С. 204.

¹⁵ Белецький-Носенко А. «Змиевый вал» в Черниговской губернии. *Киевская старина*. 1898. Апрель. С. 95.

¹⁶ Там же.

писав він, що спорудження цього укріплення варто віднести до часів князювання на Русі Володимира Великого¹⁷.

Дослідник писав, що обстежена частина валу проходить через заліснену ділянку містечка¹⁸. На жаль, ні він, ні О. Русов в «Описі Чернігівської губернії», де було вказано про три лісові ділянки по обидва боки залізниці біля Кобижчі¹⁹, не згадують їхніх назв. Але таких ділянок було значно більше. Адже в протоколі засідання Козелецьких повітових земських зборів від 25 вересня 1909 р. записано, що навколо залізничних станцій Кобижча, Бобровиця, Бобрик, Заворичі «розташовані багаточисельні дачі». Назви двох із них зафіксовані в енциклопедичному довіднику «Чернігівщина», де вони вказані як «Кобижчанська дача 1» і «Кобижчанська дача 2»²⁰. На сьогодні перша з них з 1978 р. є ландшафтним заказником. Вона займає площу 610 гектарів. Це типовий природний комплекс сосново-дубового лісу з багатим рослинним та тваринним світом. Друга ділянка також із 1978 р. має статус ботанічного заказника. Його площа сягає 200 гектарів і за своїм характером є мішаним лісом. Не названа там третя ділянка лісу на підставі рішення Чернігівської обласної ради від 27 грудня 2001 р. отримала назву Кобижчанська дача і статус ботанічного заказника місцевого значення. Його площа становить 1684 гектари, і перебуває він у віданні ДП «Ніжинське лісове господарство». Природоохоронний статус був присвоєний для збереження частини лісового масиву з насадженнями дуба та сосни з домішками берези і вільхи. Ця ділянка розташована на північ від сусіднього с. Браниця, а дві попередні – на північ від Кобижчі.

Згадуваний вище топонім Старе Місто, який і досі так називають старожили, означає територію в центрі Кобижчі. У матеріалах Генерального опису Лівобережної України 1765–1769 рр., використаних С. Шамраєм, згадується, що в центрі села було розташоване досить потужне укріплене городище із замку і посаду з деревно-земляними укріпленнями. Цей дерев'яний замок мав три брами: Козелецьку, Київську та Ніжинську. Свої назви брами одержали від шляхів, на які вони виходили. У містечку були прокладені такі вулиці: Каштелянська, Козарська, Берегова, Дорвиченкова, Булгаківська, Шаулова, Савинська, Голенківська, Доценківська, Дорошова, Шилівка. Від них розходилися провулки: Замковий, Литвиненків, Косенків, Довгополенка. С. Шамрай наголошував, що «назви вулиць походять або від назви сусідніх великих міст (від чого походять і назви брам), або від прізвищ перших, заможніших переважно, оселенців, що, зростаючи в кількості, можливо заселявали пустирі й утворювали цілі вулиці. Так походили назви вулиць: Булгаківська, Шаулова, Голенківська і т. д. і від прізвищ виборних козаків Булгаків (або іноді в іншій транскрипції Болгаків), Шаул, Голенків і т. ін. Вали, рови та чималий дерев'яний замок, які збереглися ще до 1760-х рр., яскраво підтверджують ратне військове минуле Кобижчі. Щодо Каштелянівської вул., то назва її можливо походить од часів литовсько-польських»²¹.

Саме до литовсько-польської доби належить місцевий топонім Укольський ґрунт, який набув поширення як в усному, так і в писемному мовленні. Вперше він згадувався в люстрації Остерського староства 1628 р., де було записано, що на Укольському ґрунті вже осаджена Кобижча, а її осадчим був Криштоф Зембжицький. Цього ж року він фігурував у документах як кобижчанський староста. На сьогодні цей історичний топонім зник з ужитку місцевих жителів і згадується лише у працях дослідників старовини. До одного з найдавніших належав також топонім Сериков ґрунт. У Переписних книгах 1666 р. зазначалося, що «третей

¹⁷ Там же. С. 97.

¹⁸ Там же.

¹⁹ Русов А. Описание Черниговской губернии. Чернигов, 1899. Т. 2. С. 87.

²⁰ Чернігівщина. Енциклопедичний довідник... С. 703.

²¹ Шамрай С. М. Кобижча в XVIII в... С. 18–19.

статі мешчанин Данило живе на Сериковом ґрунті, пашет волом...»²². На сьогодні ця власна назва також повністю вийшла з використання.

Серед назв урочищ помітне місце посідає Симоновка. В історії Кобижчі рід Симоновських займав одне з чільних місць, а тому власна назва урочища цілком виправдана. У документах, які стосуються історії села, зафіксовані Данило, Петро, Василь, Микола, Іван Симоновські. Родоначальник Іван Симоновський мав чин значкового товариша Ніжинського полку. Він був добре освіченою людиною, пройшов курс навчання за кордоном, а згодом зацікавився історією України, написав працю «Краткое описание о козацком малороссийском народе», яка була видана у 1847 р. Його син Петро перебував на посаді перекладача Генеральної військової канцелярії, посідав уряди сотника Кобижчанської сотні, судді Остерського повіту, а згодом став членом Генерального військового суду. П. Симоновський володів у Кобижчі чотирма з шістнадцяти діючих у містечку шинків, трьома садибами, а в його підданстві перебували 15 посполитих та 11 підсусідків. На місце Петра сотником Кобижчанської сотні згодом був призначений його брат Данило, канцелярист Генеральної військової канцелярії, який згодом посів уряд сотника Конотопської сотні. У Кобижчі він володів ранговими маєтностями, які, ймовірно, згодом отримали назву Симоновщини.

Що стосується походження назви Шауловка, то існують такі версії. По-перше, Кобижча розташована на схилах р. Шаулівки. По-друге, помітне місце серед місцевої еліти посідала родина Шаул, представники якої входили до складу козацької старшини. Значковий товариш Шаула разом із майором Аршановським проводив Рум'янцевський опис поселень Київського полку і, зокрема, Кобижчі. Оскільки прізвище Шаула є одним з найдавніших у містечку, то у старому місті одна з вулиць носила назву Шауловка. До речі, куток Аршава також цілком міг отримати назву на честь згадуваного майора Аршановського.

Там само в старому замку була прокладена й вулиця Буглаківська, назва якої збереглася й дотепер. З великою часткою достовірності можна стверджувати, що її назва походить від місцевої старшинської родини Буглаків, зокрема, курінного отамана, який три роки на початку XVIII ст. очолював один із семи місцевих козацьких куренів. Серед курінних отаманів Кобижчі можна також зустріти Назара Буглака. Він посідав цей уряд щонайменше шість разів. Серед наказних сотників Кобижчанської сотні у документах згадувався і Дмитро Болгак. У 1920 р. два представники роду Буглаків володіли в містечку двома млинами з вітряними двигунами.

Появу мікротопоніма Басанькове поле, швидше за все, варто пов'язати з прізвищем курінного отамана Матвія Басанька, який згадувався в документах у 1723 р. Прізвище Басанько надалі було поширене в Кобижчі, про що свідчать метричні книги місцевих церков. Представники наступних поколінь родини Басаньків посідали помітне становище у місцевій громаді, а після жовтневого перевороту 1917 р. увійшли до складу новостворених структур влади.

Назву урочища Берко пов'язують з окремими представниками єврейської громади містечка. Впродовж кількох століть тому вона була в Кобижчі досить великою. У документах серед представників єврейської общини містечка згадувались Берка Ошарович, Берко Мерзко, Берко Левін. Безсумнівно, вони або ж їхні близькі родичі мають стосунок до виникнення назви урочища.

За даними ревізії 1723 р., у Кобижчі існувало шість козацьких куренів: Лесенка, Удовиченка, Михна, Славинського, Кичуна, Буглака. З часом деякі з них змінили назви, і в документах були зафіксовані Каштелянівський, Сотенний, Яришківський, Савенківський курені. Мікротопонім Каштелянівський, а також Киселів хутір, які дійшли до наших днів, пов'язані з ім'ям одного з чотирьох православних сенаторів сейму Речі Посполитої, київського каштеляна (воєводи)

²² Шамрай С. М. Кобижча в XVIII в... С. 17.

Адама Киселя. У 1646 р. до складу його володінь увійшла й Кобижча. Збереглися листи від А. Киселя до московських воєвод, підписані «в городе моем Кобищи». Після початку повстання під проводом Б. Хмельницького Кобижча звільнилася з-під влади київського каштеляна. У пам'ять про той період частина села й донині зветься Каштелянівкою.

А чи не вперше топонім з цією назвою зафіксований у писемних джерелах у 1734 р., коли значкові товариші Гаврило Горячко та Олександр Шум продали значковому товаришу Київського полку Якиму Кладинозі город з хатою, розташований на Каштелянівці, які раніше належали київському полковому комісару Івана Филімоновичу. Відтак на сьогодні Комісарівкою називають місце, де він колись мав свої володіння.

Після утворення земств на мапі села, ймовірно, на тому місці, де було побудовано земську управу, з'явився топонім Земства. Неподалік розташовувався Майдан, на якому люди збиралися на віче. У пам'ять про цей період одна з вулиць села отримала назву Земська.

Ще один козацький курінь села отримав назву Савинського (пишуть також Савенківський). Савинці – великий куток Кобижчі, своєрідний хутір, що мав самостійне правління. В окремих документах навіть записано, що це був присілок Кобижчі. Зі встановленням радянської влади в цьому кутку села діяли окремі комбід, комнезам, а згодом і сільська рада (До речі, певний час у Кобижчі діяли чотири сільські ради і вісім колгоспів). Одна з перших згадок ойконіма Савенці у письмових джерелах належить до 1629 р., коли осадник Кобижчі був призначений польський шляхтич Криштоф Зембжицький. У березні 1629 р. на підставі королівського привілею він отримав належні йому після осадництва 20 волок в урочищі Савинці під Кобижчею (Одна волока дорівнювала 30 моргам або 20 десятинам землі, що становило приблизно 21,36 гектара). Надання такого привілею пов'язують з передачею Кобижчі в управління королівському дворянинові Миколаєві Солтану. У документі записано, що надані 20 волок розташовані між рудками, тобто потічками, в яких була виявлена залізна руда. Гідронім Руда стосується річки з такою назвою, що колись протікала неподалік Кобижчі й брала початок з так званих Ракових Боліт. Ці гідроніми теж належать до досить давніх і нині використовуються не так часто.

Після Української національної революції середини XVII ст. у Кобижчі та її околицях на місцевих річках почало розвиватися млинарство. У 1766 р. навколо містечка діяли 33 млини, а в 1881 році – уже 167. З восьми водяних млинів на р. Кобижчі чотири належали козацькій старшині. Їй же належали й греблі на річках. У 1735 р. кобижчанський сотник Семен Мандрика та його брат Ничипір подали прохання до Генеральної військової канцелярії, в якому просили підтвердити купчі записи на три ґрунти з хатами й ставом, 12 нив, 4 гаї, загопи, сіножать, млин з одним колом з ступами. Разом з тим, вони скаржаться, що «нічого не мають і не мають з чого жити». Додамо, що в 1736 р. Семен Мандрика одержав місце від козачки Котихи для будівництва млина. З того часу у місцевій топонімії й зафіксована назва «Мандричина гребля» Микити Мандрики. Мав власну греблю й військовий канцелярист Федір Мандрика. Топонім Мандричина гребля на сьогодні зник з ужитку сільчан, а куток Загребелля й урочище Загребельне збереглися до цього часу.

Мікротопонім Неверовщина пов'язаний з представником заможного дворянського роду підполковником Федором Степановичем Неверовським. Він отримав спадкове дворянство, був двічі одруженим і мав чотирьох синів і дочку. У його володінні перебували 600 десятин оброблюваної землі, 40 гектарів лісу й 88 підданих селян. З цих маєностей він мав 420 рублів щорічного прибутку. У 1890 р. Неверовський пожертвував ліс на будівництво Успенської церкви. Місце, де були

розташовані його володіння, і до цього часу зовуть Неверовщиною. 15 квітня 1850 р. в газеті «Черниговские губернские ведомости» було опубліковане повідомлення, що в Кобижчі згорів винокурний завод поміщика Неверовського²³. Є підстава твердити, що згодом він відновив свою винокурню. М. Домонтович повідомляв, що в 1861 р. цей завод придбало подружжя дворян Мандрик, і в 1865 р. він випускав продукцію. Старожили розповідають, що заможні селяни виготовляли з житнього борошна солод і здавали його на винокурню Неверовського для подальшої переробки. Сама ж винокурня була розташована біля річки на виході із села в ліс. У 1923 р. комнезам Яришківського кутка села роздав землю Неверовського у користування людям.

Козацьке прізвище Ярмоленків (Єрмоленків) зафіксоване в Кобижчі ще в переписних книгах 1666 р., а його носії проживають у селі й сьогодні. У свій час Ярмоленки займалися в містечку млинарським промислом. У 1920 р. на Ярмоленковому хуторі працювали два промислові підприємства. У 1923 р. представник роду Ярмоленків разом з іншим односельцем володів у Савинцях вітряком. Члени родини Ярмоленків користувалися авторитетом у містечку, оскільки у 1872 р. до складу ради попечителів Покровської церкви парафіяни обрали Зіновія Ярмоленка. Мав цей рід і земельні володіння, а одне з їхніх полів донині звать Ярмоленковим.

Гідронім Трубіж пов'язаний з назвою колись повноводної ріки поблизу містечка. Річка Кобижча була правою притокою Трубежа. З часом вони змілилі, а навколишні території заболотилися. Дослідники стверджують, що гідронім Трубіж, як, власне, і Кобижча, Козари, Козелець, є домонгольськими назвами, які побутували ще за давньоруської доби²⁴. Втечі поселенців з Кобижчі та її околиць у болота Трубежу та навколишні густі ліси після монгольської навали й повернення їх на рідні обійстя, підняття з руїн і попелища отчого краю вказують на безперервність їхнього існування або ж на спадковість цих поселень.

З навколишніми лісами і перелісками пов'язані мікротопоніми Соболиха та Дитинець. Поруч з одним з таких масивів на великій площі буяли зарослі шовковиці. У них водилися різні звірі та серед них – соболі, шкурки з яких використовували для сплати данини. А ось назва Дитинець має гірку історію. У цьому лісовому масиві люди закопували маленьких діток, які гинули під час пошестей.

Вищевказані річки та їхні басейни були знищені у три етапи. У 1932 р. розпочалося осушення боліт для збільшення орних площ. Після Другої світової війни на місці їхніх русел були створені рибні ставки. Нарешті, у п'ятдесяті роки минулого століття був прокопаний відвідний канал поблизу Осокорівки, аби дати воду для миття цукрових буряків на Носівському заводі.

Тепер заболочене місце звать Багметка (багнука). Так замість ріки народився новий гідронім, а залишкам ріки повернули давню назву Бурчак. До новітніх належить і гідронім Дамба. Поблизу Савинців у декілька етапів штучно створили кілька ставків, поміж ними було прокладено кілька дамб. Тепер ставки пересохли, а збереглася лише одна, найдовша дамба. Саме нею йде вузька стежка з вулиці Земської до Кутовки.

На початку вулиці Земської колись розташовувалося козацьке кладовище. Над могилою нащадка давнього козацького роду Андрія Андрійовича Мандрики був поставлений хрест, а поруч споруджений склеп. У його залишках ще до 1930 р. на свята люди запалювали лампадку. Нині про ці події збереглися лише згадки та топонім Козацьке кладовище.

На сьогодні остаточно не з'ясованим залишається походження мікротопоніму Бистрик. Такий гідронім зустрічається у багатьох регіонах держави. Майже по-

²³ Черниговские губернские ведомости. 1850. 15 апреля. С. 56.

²⁴ Шамрай С. М. Кобижча в XVIII в... С. 22.

всюди він пов'язаний з водними артеріями, які прудко мчать між рукавами річок. Разом з тим у реєстрах запорожців зустрічалися козаки з прізвищем Бистрик, походження якого достовірно не відоме. У жовтні 1827 р. відставний майор Григорій Микитович Мандрика купив у козацькі містечка Кобижчі вдови Меланії Кибальнички в урочищі Бистрик на зруб власний її ліс. Цей лісовий масив під історичною назвою Бистрик, яка, напевно, має давнє походження, зберігся й до сьогодні.

У 1906 р. в царській Росії розпочалася земельна реформа. Селянам надавали землю у власність на «відрубках» за межами сіл. Тоді зародилося багато так званих столипінських хуторів, деякі з яких розташовані і навколо Кобижчі. У 1920 р. у джерелах згадувалися такі хутори, як Бараниха, Біле Болото, Бистрик, на річці Бистрик, Ветри, Глушків, Голоти, Горбача, Дерев'янки, Доморищина, Дороша, Древінських, Забоцький, Зеленко, Івахи, Коломієць, Косенко, Личенко, Неділька, Олешки, Пластовці, Покормяки, Потоцькі, Приступка, Ракові, Сеня, Сестри, Степанівка, Шуляки. Переважна більшість назв цих хуторів походить від імен перших поселенців або ж авторитетних односельців. Назву хутора Бараниха в урочищі Крицьке пов'язують із прізвищами статського радника Порфирія Герасимовича Барановича, який мав майже 56 десятин землі, статського радника Василя Яковича Бараненка-Брановицького, у власності якого перебувало 39 десятин землі, та поміщика Барановського, на землях якого в урочищі Крицьке теж виріс хутір до ста дворів.

Майже в самому центрі Кобижчі розташована торгова площа, яку з давнини й донині звуть Ринок. У містечку тричі на тиждень відбувалися базари, а тричі на рік проводилися ярмарки. Так, у 1858 р. на Георгіївський ярмарок 23 квітня привезли звідусіль товарів на суму 5600 крб і продали на 3100. Наприклад, четверть жита на ярмарку коштувала 8 крб, вівса – 4, а гречки – 6 крб 40 коп. Поблизу Ринку були побудовані три казенні лавки, в яких дозволяли торгувати спиртними напоями в «опечатаній посуде».

Поруч з Ринком була розташована ще одна місцева знаменитість – Каланча. Її збудували ще до революції за сприяння представника дворянського роду і першого священика церкви Успіння Пресвятої Богородиці Миколи Полонського, який регулярно ініціював збирання грошей на будівництво соціально важливих об'єктів у селі. Ці гроші йшли на мощення доріг бруківкою, спорудження лікарні та пожежної каланчі. У 1905 р. місцеве протипожежне товариство та громада села звернулися до чернігівського цивільного губернатора з проханням виділити Кобижчі 2 тисячі крб для побудови сараїв пожежного обозу і необхідного обладнання. Згодом був збудований і буровий колодязь. У 1910 р. у Кобижчанській вільній пожежній дружині працювали п'ять найманих працівників, їй належало шестеро коней. Пожежна Каланча діяла і в перші роки радянської влади, згодом була закрита, але топонім з такою назвою зберігся.

Неподалік від площі Ринок і Каланчі у 1896 р. в новозбудоване приміщення перейшов місцевий шпиталь, який отримав статус лікарні. У ній нараховувалось 15 стаціонарних ліжок, медичний персонал становили один лікар і фельдшер. Сучасна лікарня розташована на тому ж місці, що і стара, зі збереженням відповідної назви у місцевій топоніміці.

Походження топоніму Пристань пов'язане з існуванням місця поблизу старого дерев'яного замку поруч з Покровською церквою, де, як переповідають, пришвартовувалися козацькі чайки, довбанки та торгові судна купців, які приїздили сюди ярмаркувати. Давній топонім зберігся у лексичі представників старшого покоління, а в селі нині відбувається щорічний музичний фестиваль «Стара пристань».

Уже більше століття досить популярним і поширеним у спілкуванні є мікро-

топонім Вокзал. З цього місця щодня у різні напрямки відправляються сотні пасажирів. Наприкінці XIX ст. південною частиною Чернігівської губернії була прокладена Київсько-Воронезька залізниця. За даними «Опису Чернігівської губернії» О. Русова, на цій території були збудовані десять великих станцій, у тому числі й Кобижча. Після першої російської революції станція Кобижча (в усіх документах, які стосувалися залізниці, вона зазначена як Кобижчі) стала не тільки пасажирською, а й товарною. Тоді звідси щорічно відправляли 500 тисяч пудів хліба та стільки ж цукрових буряків для двох заводів. На території села збереглися ще два мікротопоніми, пов'язані з залізницею. Це зупиночні платформи Космічна та Попудренка. Остання зупинка тривалий час звалася Береги, бо неподалік розташоване давнє урочище з такою ж назвою.

Мікротопонім Миничин Ріг, де лісовий масив рогом врізається в степ, пов'язаний з прізвищем знатного землевласника Кобижчі колезького асесора Андрія Івановича Минича. У середині XIX ст. він володів тисячею гектарів землі і мешкав на території, де зараз розташований стадіон. У Кобижчі до цього часу розповідають про те, як кожної весни під час цвітіння сосни родина Миничів на весь тиждень виїжджала в ліс. Вона жила в наметах, співала українських пісень, частувалася національними стравами. Андрій Іванович фігурував у багатьох документах того часу, оскільки до нього часто зверталися за допомогою. У 1862 р. в газеті «Черниговские губернские ведомости» була вміщена інформація про те, що поміщиця Надія Миничова володіла в Кобижчі маєтком, розташованим за ¼ версти від базарної площі. Важко сказати, які родинні зв'язки пов'язували цих людей, але, напевно, досить тісні, оскільки людей з таким прізвищем у містечку проживало небагато. У 1920 р. в урочищі Миничин Ріг комісія лісового відділу волості вирішила виділити ліс для будівництва та опалення. А в жовтні 1979 р. в цьому урочищі відкрили обеліск на честь полеглих у боротьбі з нацистами партизан загону, яким командував Герой Радянського Союзу Іван Бовкун.

З родинами Миничів та Неверовських тісно пов'язаний ще один топонім села – Хуторець. Це був та й залишається дотепер досить затишний куточок села. У цьому місці був розташований маєток старшого брата Федора Степановича Неверовського Миколи, який був одружений із дочкою поміщика Минича.

Давнє походження мають мікротопоніми Смагівка, Мальківка, Кавівка, Лахнівка, Шульгівка, Степанівка, Носів хутір, Горбачівка, урочище Юр'євка та інші. Всі вони сягають глибокої давнини. Наприклад, Носів хутір пов'язаний з козацько-старшинською родиною Носів, відомою ще з XVII ст. Помітним її представником був прилуцький полковник Іван Яремович Ніс. За імперської доби рід Білецьких-Носенків був внесений до родовідної книги чернігівського дворянства, а його представники володіли маєтностями в Кобижчі.

У Переписній книзі 1666 р. згадувався кобижчанський «міщанин» Кирик Смажин, який «пашет двумя волами да лошадыю», та «третьей стати мещанин Андрей Смаженко», який «пашет волом»²⁵. З цього роду походив отець Трифілій (Трохим Арсенович Смага). Він народився в козацькій родині містечка у 1867 р. За доби Української Народної Республіки він був парафіяльним священиком Полковничого хутора Таращанського повіту, згодом – начальником лаврського подвір'я на Василівському острові поблизу Петербурга. Отець Трифілій був заарештований у справі «Спаського братства» і відбував заслання на Соловках. Від представників цього роду виникла назва кутка села – Смагівка. Із цим топонімом пов'язаний такий цікавий епізод. У перші післяреволюційні роки сюди повернувся з німецького полону чоловік, якого за крутий характер прозвали Гедзь. Оскільки він володів чималими грошовими статками і золотом, то незабаром

²⁵ Переписні книги 1666 року. Підготував до видання і зредагував В. О. Романовський. К.: УАН, 1933. С.3.

спорудив добротну хату, яку вкрив бляхою, що на той час було великою рідкістю в Кобижчі. З початком колективізації Гедзя розкуркулили, а в його будинку розмістили Шевченківську сільську раду. Під час голодомору 1932 – 33 рр. на кутку, де нараховувалось 17 дворів, померли 13 його мешканців.

У Переписній книзі 1666 р. згадувались також Грицько Лахненко та Данило Лахненко, які «землю орют волами»²⁶. Від їхнього прізвища виник топонім Лахнівка. На початку колективізації одну з родин Лахнів розкуркулили, і багатодітну сім'ю вигнали з хати. Назва кутка Мальківка, за словами журналістки Тетяни Нікітіної (в дівоцтві Потолап), яка народилася і виросла в Кобижчі, походить від прізвища родини Мальків, яка була відома в селі ще за козацьких часів. Вихідцем з Кавівки був відомий український письменник Віктор Кава. Про урочище Юр'євка відомо, що після революції сільське товариство взаємодопомоги взяло тут в оренду за 110 крб півтори десятини землі на три роки.

Хутір Цирня в роки радянської влади територіально входив до складу колгоспу «Перемога». У 1951 р. правління господарства розглядало заяву Григорія Петровича Цирня. Він просив дозволу зрубати 15 осокорів на його садибі для ремонту землянки, в якій він вимушений був жити від часів завершення війни. Правління надало такий дозвіл, оскільки «хутір Цирня знаходиться в колгоспному масиві і обслуговує колгоспний табір при випасі тварин, а також є прихистком для людей при обробці та копанні цукрових буряків».

У давні часи в Кобижчі була досить розгалуженою мережа освітніх закладів. Вони працювали не тільки в містечку, а й на хуторах. До цього часу в пам'яті людей збереглися мікротопоніми, пов'язані з місцями розташування Савенківської, Шаповалівської, Степанівської, Платонівської та інших шкіл. Особливо тепла згадка серед місцевого населення зберіглася про так звану «Машину школу». Цей мікротопонім пов'язаний з донькою Миколи Полонського – дворянина, першого настоятеля Свято-Успенської церкви на Савинцях Марією. Школа розташувалася в колишньому будинку поміщицького роду Симоновських, який продав його священику. Після цього придбання він «при содействии прихожан устроил училищный дом». У школі діяли два класи на сорок учнів кожен. Разом з батьком її засновницею та першою вчителькою була Марія Миколаївна. Школа в цьому будинку працювала аж до 1956 р. У ній у дві зміни навчалися учні чотирьох початкових класів.

Поруч з «Машиною» працювала й «Хомина школа». Вона розташовувалася в сусідньому будинку, який колись належав уже згаданому поміщику Неверовському. Там здобували освіту учні трьох класів. Нині місця обох шкіл позначені двома невеликими пагорбами, а порожні ділянки віддані під забудову.

Поміщицькі садиби радянська влада конфіскувала та використовувала для своїх потреб. Так, мікротопоніми МТС або ж Сільгосптехніка тісно пов'язані з родиною Миничів. Саме в їхній садибі розташовувалася контора цієї станції. Нині ця структурна одиниця аграрного сектору радянської економіки ліквідована, а територія так і зветься МТС. Схожа доля була і в мікротопоніму Стадіон. Він розташований на колишніх землях поміщика Неверовського. Сучасне футбольне поле тут відкрили у 2003 р. за сприяння односельця, банкіра і народного депутата Федора Шпиґа. Знаменно, що на відкриття стадіону приїжджали Олег Блохін, Андрій Біба та інші знаменитості футболу.

Мікротопонім Казарми вже призабутий у Кобижчі. Лише інколи згадують про території, де колись розташовувалися помешкання для солдат. Архівні джерела вказують на функціонування казарм №№ 15, 16, 17. В останній у перші післяреволюційні роки мешкали 20 осіб, а в двох попередніх кількість жителів не вказана.

²⁶ Переписні книги 1666 року... С. 2.

Мікротопонім Цегельня й понині використовується жителями села. Так називають територію колишнього колгоспу «Перемога». У першій половині 1947 р. на цьому місці був збудований завод з виробництва цегли. Вже того року там мали випалити понад 600 тисяч цеглин, які йшли на потреби будівництва.

Якщо аналізувати топоніми, то впадає у вічі той факт, що багатьом з них люди давали ласкаві імена, як, наприклад, Кринички, Браничка, Хуторець, Озерець. Так, Озерцем називається місцевість на околиці Кобижчі по дорозі на Носівку навколо озера. Це місце здавна було осередком громадського спілкування і дозволяло молоді, до якого сходилися мешканці навколишніх кутків, зокрема, Майдану, Кругляку, Пісок, Лебедівки, Савинців. На честь цього популярного місця місцевий автор Гаврило Дитина написав пісню «Блищить Озерець».

Описані топоніми допоможуть глибше зрозуміти історію сивої, але вічно юної Кобижчі, яка, мов легендарна Неопалима Купина, неодноразово відроджувалася з руїн та попелу, просякнута духом прашчурів, а «розсекречені» мікротопоніми засвітять вогник любові до рідного краю. Зрозуміло, з плином життя з тієї символічної криниці черпатимемо нові назви, які так само барвисто характеризуватимуть життя села. Села, милої й дорогої для багатьох сердець часточки Всесвіту, в якому навіть топонім з трагічним відтінком Соловки не лякатиме людей, а манитиме до себе надзвичайно дивовижною красою, душевним теплом і світлою аурою.

References

- Antonovych, V. B. (1995). *Moia spovid: Vybrani istorychni ta publitsystychni tvory* [My confession: selected historical and journalistic works]. Kyiv, Ukraine: Lybid.
- Beletskiy-Nosenko, A. (1898). «Zmyevyi val» v Chernyovskoi hubernyy. *Kyevskaia staryna*. №3. S. 95.
- Konysskiy, A. Ya. (1884). *Stopiadnadsatyletnyi ekonomycheskiy prohress sela: mestechko Kobyzhcha*. Poltava, Russian Empire.
- Molchanova, O. T. (1979). *Toponymycheskiy slovar hornoho Altaya*. Gorno-Altaysk, USSR : Gorno-Altayskoe otdelenye Altayskoho knyzhnogo yzdatelstva.
- Pavlenko, S. O. (2013). *Mikrotoponimy Chernihovo-Sivershchyny* [Microtoponyms of the Chernihiv-Siverian region]. Chernihiv, Ukraine: Desna.
- Perepysni knyhy 1666 roku [Census books of 1666]. (1933). Kyiv, Ukraine: UAN.
- Radlov, V. V. (1899). *Opyt slovaria tiurkskykh narechyi* [Experience of the dictionary of Turkic dialects]. T. II. P. I. St. Petersburg, Russian Empire: tipohrafiya Ymperatorskoi akademyy nauk.
- Rusov, A. (1899). *Opysanye Chernyovskoi hubernyy* [Description of Chernihiv province]. T. 2. Chernihiv, Russian Empire: Zemskaya tipohrafiya.
- Fylaret (Humylevskiy). (1874). *Istoriko-statisticheskoe opysanye Chernigovskoi eparkhyi* Vol. 5. [Historical and statistical description of the Chernihiv diocese]. Chernihiv, Russian Empire: Zemskaya tipohrafiya.
- Chernyovskye hubernskye vedomosti*. 1850. 15th of April. Chernihiv, Ukraine.
- Chernihivshchyna : Entsyklopedychnyi dovidnyk* [Chernihiv region : Encyclopedic reference book]. (1990). Kyiv, Ukraine: Holovna redaktsiia URE.
- Shamrai, S. M. (1931). *Kobyzhcha v XVIII v. Zapysky istoryko-filolohichnoho vid-dilu*. Kn. XXVI. Kyiv, Ukraine: Vseukrainska akademiia nauk.
- Yudakhyn, K. K. (1985). *Kyrhysko-russkiy slovar* [Kyrgyz-Russian dictionary]. T. I. Frunze, Kyrhysiya: Hlavnaia redaktsiya Kyrhyskoi sovetskoi entsyklopedyy.

Гринь Микола Миколайович – член Національної спілки журналістів України, лауреат літературно-мистецької премії імені Пантелеймона Куліша (вул. Хрещатик, 27А, м. Київ, 01001, Україна)

Gryn Mykola M. – Member of the National Union of Journalists of Ukraine, Laureate of Panteleimon Kulish National Literary and Art Prize (27A Khreshchatyk St., Kyiv, 01001, Ukraine).

E-mail: mykolagryn1954@gmail.com

HISTORY OF THE VILLAGE KOBYZHCHA AND ITS OUTSKIRTS IN MICROTOPYMS

All geographic objects on earth: mountains, forests, valleys, rivers, villages, towns and streets have their names. These are place names, or toponyms.

The purpose of our research is to make a scientific analysis of place names in a restricted geographical area of Kobyzhcha, one of the largest villages in Ukraine. Its history is inextricably linked with Sivershchyna and the whole Ukraine. The old toponyms of this village reflect certain events associated with it, as well as the names of the owners of farms, settlements within and around the village, the occupations of its residents, their socio-economic position, legal status, etc. To conduct this survey we used archives, documents of the administrative bodies, historical sources and memories of the local residents.

A methodological study was conducted within the framework of historical anthropology to systematize the place names of this village and its environs. All this proceeds from the concept of the importance of place names in the life of the human community from ancient times to the present day.

The scientific novelty of the article is that it contains the first analysis of a wide range of sources concerning the origin of toponyms of Kobyzhcha. The survey enables us to learn more profoundly about the place names as an important information source for studying the changes that took place in this village during its historical development and to give an idea how place names were created not only in one settlement, but also throughout Sivershchyna, with its inherent features of the toponymic system.

The introduction of new sources for scientific circulation, as well as the development of appropriate techniques for working with them will make it possible to learn a lot about the toponymics of Siver region.

Key words: *Kobyzhcha, sotnia, kurin, kutok, street, mistechko, tract, field.*

Дата подання: 2 квітня 2020 р.

Дата затвердження до друку: 26 червня 2020 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Гринь М. Літопис села Кобижчі та його околиць у мікротопонімах. *Сіверянський літопис*. 2020. №3. С. 191–203. DOI: 10.5281/zenodo.3950015.

Цитування за стандартом APA

Gryn, M. (2020). *Litopys sela Kobyzhchi ta yoho okolyts u mikrotoponimakh* [History of the village Kobyzhcha and its outskirts in microtoponyms]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 3, 191–203. DOI: 10.5281/zenodo.3950015.